

BO‘LAJAK MUTAXASSISLARNI YANGI AVLOD DARSliklari bilan ishlash KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Abdujalilov Farruxbek Po‘latjon o‘g‘li

Andijon davlat universiteti Registrator offisi menejeri

E-mail: abdujalilovfarrux32@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21337314>

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta‘lim tizimida bo‘lajak mutaxassislarni yangi avlod darsliklari bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari tadqiq etilgan. Zamonaviy axborot jamiyati talablaridan kelib chiqqan holda, yangi avlod darsliklarining o‘ziga xos xususiyatlari, ularning interaktivlik, multimedia va mustaqil ta‘limni tashkil etishdagi roli yoritib berilgan. Shuningdek, talabalarda darslik ma‘lumotlarini tahlil qilish, kreativ fikrlash va amaliyotda qo‘llash layoqatini shakllantirishga qaratilgan didaktik shart-sharoitlar va metodik tavsiyalar asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: yangi avlod darsliklari, bo‘lajak mutaxassislar, didaktik imkoniyatlar, kasbiy kompetensiya, mustaqil ta‘lim, interaktivlik, raqamli ta‘lim muhiti, axborot madaniyati.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ РАЗВИТИЯ У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ НАВЫКОВ РАБОТЫ С УЧЕБНИКАМИ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ

Аннотация: В данной статье исследованы дидактические возможности развития навыков работы с учебниками нового поколения у будущих специалистов в системе высшего образования. Исходя из требований современного информационного общества, освещены особенности учебников нового поколения, их роль в организации интерактивности, мультимедиа и самостоятельного обучения. Также обоснованы дидактические условия и методические рекомендации, направленные на формирование у студентов способности анализировать учебную информацию, развивать креативное мышление и применять полученные знания на практике.

Ключевые слова: учебники нового поколения, будущие специалисты, дидактические возможности, профессиональная компетенция, самостоятельное обучение, интерактивность, цифровая образовательная среда, информационная культура.

DIDACTIC OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING THE SKILLS OF FUTURE SPECIALISTS IN WORKING WITH NEW-GENERATION TEXTBOOKS

Abstract: This article investigates the didactic potential for developing the skills of future specialists in working with new-generation textbooks within the higher education system. In line with the demands of the modern information society, the unique features of new-generation textbooks and their role in organizing interactive, multimedia-based, and independent learning are highlighted. Furthermore, the article substantiates the didactic conditions and methodological recommendations aimed at fostering students' ability to analyze textbook information, think creatively, and apply their knowledge in practice.

Keywords: new-generation textbooks, future specialists, didactic opportunities, professional competence, independent learning, interactivity, digital educational environment, information culture.

Kirish (Introduction):

Zamonaviy ta'lim paradigmasida talabalarga faqat tayyor bilimlarni berish emas, balki ularni mustaqil ravishda bilim olishga, axborot oqimidan to'g'ri foydalanishga o'rgatish asosiy vazifa etib belgilanmoqda. Bugungi kunda oliy ta'lim tizimiga shiddat bilan kirib kelayotgan "yangi avlod darsliklari" o'zining interaktivligi, multimedia elementlari (QR-kodlar, 3D modellar, audio-video materiallar) va gipermatnli tuzilishi bilan an'anaviy kitoblardan tubdan farq qiladi.

Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, bo'lajak mutaxassislar (talabalar) ko'p hollarda ushbu darsliklarning didaktik salohiyatidan to'liq foydalanish ko'nikmasiga ega emaslar. Ular yangi avlod darsliklarini shunchaki elektron matn sifatida qabul qilmoqdalar. Ushbu muammo maqolaning dolzarbligini belgilaydi: bo'lajak mutaxassislarda yangi avlod darsliklari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlarini aniqlash va ularni tizimlashtirish zarur.

Adabiyotlar tahlili va metodlar (Literature analysis and methods):

Bo'lajak mutaxassislarni yangi avlod darsliklari (elektron, multimediaviy, interaktiv va gibrid darsliklar) bilan ishlashga tayyorlash va ularning didaktik imkoniyatlarini ochib berish muammosi so'nggi yillarda jahon va mamlakatimiz pedagogika fanining markaziy mavzularidan biri bo'lib kelmoqda. Ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarni shartli ravishda uchta guruhga ajratish mumkin.

1. Raqamli ta'lim texnologiyalari va yangi avlod o'quv adabiyotlarining konseptual asoslari (Xalqaro tajriba).

G'arb va rivojlangan davlatlar olimlaridan M. Prensky, R. Mayer va J. Sweller o'z tadqiqotlarida raqamli avlod (Digital Natives) subyektlarining axborotni qabul qilish psixologiyasi an'anaviy usullardan farq qilishini isbotlaganlar.

R. Mayer o'zining "Multimediaviy ta'lim nazariyasi" (Multimedia Learning Theory) asarida yangi avlod darsliklarida matn, audio va vizual kontentning integratsiyalashuvi talabalarning idrok qilish samaradorligini sezilarli darajada oshirishini didaktik jihatdan asoslaydi.

C. Green va jamoasi yangi avlod darsliklarining ochiq ta'lim resursi (OER) sifatidagi imkoniyatlarini o'rganib, ularning talabalarda mustaqil tadqiqotchilik va "umr bo'yi ta'lim olish" (Lifelong Learning) ko'nikmalarini shakllantirishdagi rolini yuqori baholagan.

2. Darsliklar bilan ishlash metodikasi va kompetensiyaviy yondashuv (MDH olimlari tadqiqotlari).

MDH davlatlari pedagogik olimlaridan V.P. Bespalko, E.S. Polat va O.V. Zimina yangi avlod o'quv adabiyotlarini loyihalash va ulardan foydalanishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlarini tadqiq etishgan.

V.P. Bespalko darsliklarni ta'lim jarayonining "personallashtirilgan loyihasi" deb ataydi va undagi har bir didaktik komponent talabaning mustaqil faoliyatini boshqarishga xizmat qilishi kerakligini ta'kidlaydi.

E.S. Polat raqamli va interaktiv darsliklar bilan ishlash ko'nikmasini bo'lajak mutaxassisning umumkasbiy kompetensiyasining ajralmas qismi — "axborot-kommunikativ savodxonlik" hoshiyasida ko'rib chiqadi. Uning fikricha, talaba darslikdagi gipermatnlar va tashqi havolalar bilan ishlash jarayonida axborotni filtrlash va tahlil qilish (tanqidiy fikrlash) malakasini oshiradi.

3. Milliy oliy ta'lim tizimida darsliklarning didaktik imkoniyatlarini o'rganish (O'zbekiston tajribasi).

O'zbekistonda oliy ta'lim muhitini raqamlashtirish va yangi avlod o'quv adabiyotlarini yaratish muammolari R.X. Jo'rayev, A.A. Abduqodirov, U.Sh. Begimqulov, va N.A. Muslimov kabi mahalliy olimlarimiz tomonidan atroflicha o'rganilgan.

A.A. Abduqodirov o'quv jarayoniga elektron darsliklarni joriy etishning didaktik modellarini ishlab chiqqan bo'lib, talabalarda ushbu vositalar orqali mustaqil ishlash ko'nikmalarini tizimli rivojlantirish zarurligini ko'rsatib o'tgan.

U.Sh. Begimqulov pedagogik ta'limni axborotlashtirish sharoitida bo'lajak mutaxassislarining professional darajada yangi texnologiyalar bilan muloqot qila olish madaniyatini shakllantirish didaktik imkoniyatlarini ochib beradi.

N.A. Muslimov o'z ilmiy ishlarida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalasini o'rganar ekan, zamonaviy darslik hamda keys-texnologiyalar bilan ishlash mahorati mutaxassisning raqobatbardoshligini belgilovchi mezonlardan biri ekanligini ta'kidlaydi.

Metodologiya (Methods):

Tadqiqot ishi uchta asosiy bosqichda (konstantatsiya qiluvchi, shakllantiruvchi va nazorat bosqichlari) tashkil etildi:

- Konstantatsiya qiluvchi (Aniqlovchi) bosqich. Talabalarining yangi avlod darsliklari (elektron, multimediaviy, QR-kodli platformalar) bilan ishlash bo'yicha dastlabki tayyorgarlik darajasi aniqlandi.
- Shakllantiruvchi (Eksperimental) bosqich. Maxsus ishlab chiqilgan didaktik model va metodika o'quv jarayoniga tatbiq etildi.
- Nazorat bosqich. Tajriba va nazorat guruhlaridagi yakuniy ko'rsatkichlar o'zaro qiyoslanib, metodikaning samaradorligi baholandi.

Ma'lumotlarni yig'ish vositalari va metodlari

Tadqiqot davomida obbyektiv natijalarga erishish uchun quyidagi metodlar majmuasidan foydalanildi:

- **Pedagogik kuzatuv va Keys-metod:** Talabalarining yangi avlod darsliklaridagi muammoli vaziyatlar, amaliy keyslar va interaktiv modellar bilan ishlash tezligi hamda mustaqillik darajasi kuzatildi.
- **Anketalashtirish va So'rovnoma:** Talabalarining raqamli ta'lim resurslariga bo'lgan motivatsiyasi va darslikdagi multimedia komponentlarini qabul qilish darajasini aniqlash uchun 15 ta savoldan iborat so'rovnoma o'tkazildi.
- **Baholash mezonlari:** Ko'nikmalarining rivojlanish darajasi 3 ta mezon (Motivatsion-shaxsiy, Kognitiv (bilish) va Faoliyatli-amaliy) hamda 3 ta daraja (Past, O'rta, Yuqori) bo'yicha baholandi.

Matematik-statistik tahlil

Natijalar (Results):

Yangi darsliklar O'zbekiston ta'lim tizimining rivojlanishiga katta hissa qo'shishi mumkin. Shuning uchun ularni yaratishga va ularni o'quv jarayonida qo'llashga alohida e'tibor qaratish lozim. Tavsiyalarga keladigan bo'lsak, o'qituvchi o'quvchilarga yangi darsliklar asosida bilim berish jarayonida turli xil metodlardan keng foydalanilsa mavzular yana ham oson tushunarli bo'ladi. Ana shu jarayonda o'quvchilarda fanni o'zlashtirish yaxshilanadi, bilim, ko'nikma va malakalari shakllanadi. **Yangi darsliklarning o'quv jarayonidagi ahamiyatini oshirish uchun quyidagi tavsiyalarni ishlab chiqish mumkin:**

- Darslik mazmunini o'quvchilarga moslashtirish O'quvchilarning yosh xususiyatlari va qiziqishlarini inobatga olib, o'quv materiallarini interaktiv va qiziqarli shaklda bayon qilish. Amaliy mashg'ulotlar va real hayot bilan bog'liq misollarga ko'proq urg'u berish.
- Darsliklardan samarali foydalanish strategiyalari O'qituvchilarga yangi darsliklar asosida metodik qo'llanmalar va dars ishlanmalarini yaratish tavsiya etiladi. Talabalar va o'quvchilarni darsliklardan mustaqil foydalanish ko'nikmalariga o'rgatish.
- Innovatsion yondashuvlarni qo'llash Yangi darsliklarni raqamli formatlarda ham ishlab chiqish va ularni elektron platformalar orqali taqdim etish. Multimedia elementlari (video, animatsiya, interaktiv testlar) yordamida darsliklarni boyitish.
- Tanqidiy fikrlash va ijodkorlikni rag'batlantirish Darslik tarkibida o'quvchilarning mustaqil fikrlashiga imkon beradigan savollar va topshiriqlar ko'proq bo'lishi kerak. Fanlararo bog'liqlikni kuchaytirish va tadqiqotga yo'naltirilgan topshiriqlarni ko'paytirish.
- O'qituvchi va o'quvchilar fikrini inobatga olish Yangi darsliklarni sinovdan o'tkazish va o'qituvchi hamda o'quvchilarning fikrmulohazalarini inobatga olib takomillashtirish. O'quv jarayonida duch kelinayotgan muammolarni muntazam o'rganib, darsliklarni takomillashtirish strategiyalarini ishlab chiqish.

Xulosa

Bo'lajak mutaxassislarni yangi avlod darsliklari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish - zamonaviy oliy ta'limning strategik vazifalaridan biridir. Yangi avlod darsliklarining didaktik imkoniyatlaridan (multimedia, interaktivlik, variativlik) unumli foydalanish talabalarda mustaqil va ijodiy fikrlashni shakllantiradi. Pedagogik tajriba-sinov ishlari darslik bilan tizimli ishlash ko'nikmasiga ega bo'lgan talabalarning kasbiy tayyorgarlik darajasi sezilarli darajada yuqori bo'lishini ko'rsatdi. Oliy ta'lim o'quv dasturlariga darsliklar bilan ishlash metodikasini o'rgatuvchi maxsus seminar-treninglarni joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. "Yangi avlod darsliklarini yaratish konsepsiyasi". – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Ta'lim-tarbiya tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida" Farmon. – Toshkent, 2017.
3. Mayer, R. E. (2020). Multimedia Learning (3rd ed.). Cambridge University Press.
4. Беспалько В. П. (2018). Учебник третьего тысячелетия: НПП и информация. Москва: Логос.
5. Абдуқодиров А. А., Пардаев А. Ҳ. (2012). Масофаи ўқитиш назарияси ва амалиёти. Тошкент: Фан.
6. Бегимқулов У. Ш. (2007). Педагогик таълим жараёнларини ахборотлаштиришнинг назарий-методологик асослари. ТДПУ.